

**ÓZBEKSTAN RESPUBLIKASI JOQARI BILIMLENDIRIW, ILIM HÁM
INNOVACIYA MINISTRLIGI**

**ÓZBEKSTAN RESPUBLIKASI VETERINARIYA HÁM
SHARWASHÍLIQTÍ RAWAJLANDÍRÍW KOMITETI**

**SAMARQAND MÁMLEKETLIK VETERINARIYA MEDICINASÍ,
SHARWASHÍLIQ HÁM BIOTEXNOLOGIYALAR UNIVERSITETI
NÓKIS FILIALI**

**“ARALBOYÍ AYMAĞÍNDÁ SHARWASHÍLIQTA INNOVACION
TEXNOLOGIYALAR HÁM RAWAJLANDÍRÍWDÍN KELESHEGI”
atamasındağı Respublikalıq ilimiy-ámeliy konferenciya materiyalları
TOPLAMÍ
25-aprel 2025-jıl**

**“OROL BO‘YI HUDUDIDA CHORVACHILIKDA INNOVATSION
TEXNOLOGIYALAR VA RIVOJLANTIRISHNING ISTIQBOLLARI”
mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjuman materiallari
TO‘PLAMI
25-aprel 2025-yil**

**СБОРНИК материалов
Республиканской научно-практической конференции
“ИННОВАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ
ЖИВОТНОВОДСТВА В ПРИАРАЛЬЕ”
25 апреля, 2025 г**

NÓKIS-2025

**ÓZBEKSTAN RESPUBLIKASÍ JOQARÍ BILIMLENDIRIW, ILIM HÁM
INNOVACIYA MINISTRLIGI**

**ÓZBEKSTAN RESPUBLIKASÍ VETERINARIYA HÁM SHARWASHÍLIQTÍ
RAWAJLANDÍRÍW KOMITETI**

**SAMARQAND MÁMLEKETLIK VETERINARIYA MEDICINASÍ,
SHARWASHÍLIQ HÁM BIOTEXNOLOGIYALAR UNIVERSITETI
NÓKIS FILIALI**

**“ARALBOYÍ AYMAGÍNDÁ SHARWASHÍLIQTA INNOVACION
TEXNOLOGIYALAR HÁM RAWAJLANDÍRÍWDÍŇ KELESHEGI”
atamasındağı Respublikalıq ilimiy-ámeliy konferenciya materiyalları
TOPLAMÍ
25-aprel 2025-jıl**

**“OROL BO‘YI HUDUDIDA CHORVACHILIKDA INNOVATSION
TEXNOLOGIYALAR VA RIVOJLANTIRISHNING ISTIQBOLLARI”
mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjuman materiallari
TO‘PLAMI
25-aprel 2025-yil**

**СБОРНИК материалов
Республиканской научно-практической конференции
“ИННОВАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ
ЖИВОТНОВОДСТВА В ПРИАРАЛЬЕ”
25 апреля, 2025 г**

NÓKIS-2025

QORAMOLLAR OYOQLARI DISTAL QISMIDAGI KASALLIKLARI URGANISH.

K.R.Bekmuratov., O.R.Raximov., A.R.Yusupov

*Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, chorvachilik va
biotexnologiyalar universiteti Nukus filiali*

Annotatsiya. Ushbu maqalada qoramollar orasida distal qismidagi kasalliklarini urganish, tuyuq kasalliklarining polietialogik sabablarini urganish haqida ma'lumotlar keltirilgan. Qoramollar orasida tuyuq kasalliklari keng tarqalgan bo'lib, ushbu etiopatogenezi urganish katta ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: qoramol, etiopatogenezi, distal, tuyuq, chorvachilik, yiringli pododermatit,

Kirish. Mintaqamiz va xorijiy mamlakatlarda qishloq xo'jalik hayvonlar va shu jumladan otlarning yuqumsiz kasalliklari, barcha kasalliklarning o'rtacha 94–96 % ni tashkil qiladi. Bu kasalliklar natijasida xo'jaliklarda hosil bo'ladigan iqtisodiy zarar mahsuldorlik keskin pasayishi, ekspluatatsion sifatlar yomonlashishi, hayvonlarni muddatdan avval hisobdan chiqarish va ayrim hollarda ularning o'limidan kelib chiqadi.

Respublikamizga keyingi yillarda xorijdan keltirilgan yuqori mahsuldor qoramollar orasida oyoqlarning distal sohasi kasalliklarini davolash va oldini olishga qaratilgan keng qamrovli chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda, ammo tuyuqlarning yiringli-nekrotik zararlanishlari oqibatida hayvonlar mahsuldorligining keskin kamayishi va og'ir kasallanish natijasida majburan so'yilish holatlari ham uchrab turibdi. Shu sababdan xorijdan keltirilgan qoramollar tuyuqlarining yiringli pododermatitlarining uchrash darajasini aniqlash, hayvonlar organizmida kechadigan morfologik va biokimyoviy ko'rsatkichlarni tahlil qilish, kasallikka erta tashxis qo'yish, kasallikka chalingan hayvonlarni davolash va oldini olish haligacha muammo bo'lib kelmoqda. [1,2].

Respublikamiz va xorijda nashr etilgan adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatdiki yirik shoxli hayvonlar orasida oyoq kasalliklari shu jumladan yiringli pododermatit kasalligi juda keng tarqalgan bo'lib, chorvachilik xo'jaliklariga katta iqtisodiy zarar yetkazib kelmoqda.

A.A.Kirillov o'zining ilmiy izlanishlarida sigirlarda yiringli pododermatitning tarqalishini batafsil o'rgangan bo'lib, uning ma'lumotlariga ko'ra, sutchilik kompleksidagi mavjud 730 bosh sigirlardan 226 bosh (30,9 %) tuyuq kasalliklari bilan kasallangan bo'lib, 81 boshda (35%) yiringli pododermatit kuzatilgan [6,8,9].

V.V.Idogovning ma'lumotlariga ko'ra, yiringli pododermatit bilan kasallangan sigirlarni davolashda sorbentlarni qo'llash birmuncha yaxshi samara berib, bunda qonning morfologik ko'rsatkichlarining tez tiklanishi, hususan eritrotsitlar va gemoglobin miqdorlarini oshishi shikastlangan to'qimalarda yoki

umuman organizmda oksidlanish-qaytarilish jarayonlarining jadal ko'tarilishidan dalolat beradi [5,9].

Qator tadqiqotchilarning ilmiy izlanishlari natijasida ayrim nosog'lom chorvachilik xo'jaliklarida barmoq kasalliklarning hayvonlar orasida 20-60 foizgacha tashkil etish, ayni paytda yuqori mahsuldor hayvonlarning zararlanishi, kasallangan hayvonlarning xo'jalik qiymati, mahsuldorligi va tana vaznining pasayib ketishi kabi salbiy oqibatlar aniqlangan [4,6].

Hayvonlarda oqsashning paydo bo'lishi kasallik etiologiyasini aniqlash uchun tekshirish ishlarini olib borishga sabab bo'ladi. Unga 90 foizdan ziyod holatda oyoqlar distal bo'limining zararlanishlari sabab bo'lishi, lekin shunga qaramasdan, jadal chorvachilikni yuritish sharoitlarda oqsoq sigirlarning 5-10 % atrofida bo'lishi xo'jalik iqtisodi uchun jiddiy muammo tug'dirmaydi [3,7].

A.I.Blednov ma'lumotlariga ko'ra, yirik shoxli hayvonlar jarrohlik kasalliklarida hayvonlarning tayanch-harakat a'zolariga chorvachilik binolarning konstruktiv nomuvofiqlilari, shuningdek zoogigiena hamda veterinariya-sanitariya talablariga rioya etmaslik, oziqlantirishdagi yetishmovchiliklar salbiy ta'sir ko'rsatadi va ular pododermatit, artrit, tendovaginit va tuyoqlarning noto'g'ri o'sishi kabi salbiy oqibatlarni keltirib chiqaradi [2,8].

Chorvachilik samaradorligining asosiy ko'rsatkichlaridan biri hayvonlarning mahsulot berish davomiyligi hisoblanadi. Sigirlar hayotining davomiyligi va hisobdan chiqarilishi tahlil qilinganda, boqish, saqlash, sog'ish va oziqlantirishning jadal texnologiyalari qo'llaniladigan jarayonlarda hayvonlarning yuqori adaptiv sifatlarga ega bo'lmasligi aniqlangan, shu bilan birgalikda yuqori mahsuldor sigirlarning tez hisobdan chiqarilishiga asosan reproduktiv a'zolar, sut bezi va oyoq kasalliklarining sabab bo'lishi hamda ularda oyoq kasalliklarining akusher-ginekologik kasalliklar va mastitlardan keyin uchinchi o'rinda turishi qayd etilgan.

Tadqiqotning maqsadi Qoraqolpog'iston Respublikasi chorvachilik xo'jaliklari sharoitidagi qoramollarda uchraydigan yiringli pododermatit kasalligini zamonaviy usullar bilan aniqlash, davolash va oldini oldish usullarini takomillashtirishdan iborat.

Tadqiqot obekti va usullari. Qoraqolpog'iston Respublikasi chorvachilik fermer xo'jaliklari va mas'uliyati cheklangan jamiyatlarga qarashli yiringli pododermatit bilan kasallangan qoramollar, shuningdek, ulardan olingan tuyoq shoxi namunalari, davolash va oldini olish uchun qo'llaniladigan terapevtik hamda antiseptik preparatlar tanlangan.

Tadqiqotning ob'ekti bo'lib yiringli pododermatit bilan kasallangan qoramollar, ulardagi klinik va morfologik ko'rsatkichlar shuningdek ushbu kasallikni davolash va oldini olish chora-tadbirlari hisoblanadi.

Tadqiqot natijalari va ularning tahlili. Ilmiy izlanishlar olib borilgan xo'jaliklarning sanitariya-gigienik holati tahlil qilinganida, qoramollarning pododermatit kasalligi yuqori konsentratli oziqlantirish tipi joriy etilgan xo'jaliklarda birmuncha ko'proq uchrashi qayd etildi. Bunday holatda oqsillarni oksidlanishidan hosil bo'lgan ammiak qon, jigar va buyrakka tushib, undan

mochevina sintezlanadi. Qondagi mochevina qisman siydik orqali tashqariga chiqariladi, qolgan qismi esa qaytadan katta qoringa tushadi. Qoramollar qoni zardobida mochevina miqdorini yuqoriligi asosan distal bo'limda yallig'lanish reaksiyasini chaqiruvchi gistaminsimon moddalarni hosil bo'lishiga olib keluvchi omixta yemni ko'p iste'mol qilishidan kelib chiqadi.

Shuningdek, qoramollarning pododermatit kasalligiga chalinishi pol namligi yuqori, ventilatsiya yo'qligi, axlat va suyuq chiqindilardan o'z vaqtida tozalanmasligi hamda macion maydonchalari chegaralangan joylarda yuqori darajada bo'lishi ilmiy izlanishlar natijasida aniqlandi.

Tadqiqot natijalari ko'rsatishicha qoramollar oyoqlari distal qismidagi kasalliklari polietalogik sabablarga kora kelib shiqadi. Qoraqolpog'iston Respublikasi chorvachilik xo'jaliklari sharoitidagi qoramollarda deyarlik hamma tumanlarda qayd etildi:

O'rganilgan ko'pchilik fermer xo'jaliklari va mas'uliyati cheklangan jamiyatlarda oyoqlarning distal qismi kasalliklari jiddiy muammo bo'lib kelayotganligi kuzatildi. Shuning uchun ham pododermatit kasalligining etiologiyasini chuqur tahlil qilgan holda davolash va oldini olish chora-tadbirlarini izlab topish dolzarb muammolardan biri bo'lib kelmoqda.

Xulosa. Qoramollarning pododermatitlar bilan kasallanishi asosan molxonalarda tag-joyning doimiy namligi, yayrash maydonchalarida har xil o'tkir uchli jismlarning mavjudligi, motsion yetishmasligi, tuyoqlarga ishlov berish yo'lga qo'yilmaganligi kabi omillardan kelib chiqqan. Yiringli pododermatit qoramollarda oqsash, tuyoqning kafti teri asosida shish paydo bo'lishi va mahalliy haroratning ko'tarilishi, tuyoq shoxsimon qavati ostida o'rtasi bo'ylab yiringli ekssudat to'planishi bilan kechadi. Veterinariya amaliyotida qoramollar tuyoq kasalliklarini davolash bugungikunda muhum ahamiyatga ega hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mirziyoyev Sh.M. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son «Chorvachilik ozuqa bazasini kengaytirish va ishlab chiqarish» Farmoni.

2. Erimov, S., Erimov, F., & Jumaniozova, J. (2024). QORAQALPOG'ISTON RESPUBLIKASIDA QURG'OQ IQLIM SHARTLARIDA OTLARNING GASTEROFILOZI. TIBBIYO'T, FAN VA TA'LIM BO'YICHA XALQARO KONFERENTSIYADA (1-jild, No10, 63-70-betlar).

3. Бледнов А.И. Лечение и профилактика хирургической патологии у крупного рогатого скота // Вестник КГСХА. -2014. -№ 8. –С. 59.

4. Ермолаев В.А., Марьин Е.М., Идогов В.В., Савельева Ю.В. Болезни копыт у коров // Уч. Записки Казанской ГАВМ им. Н.Э. Баумана.-2010. -Т. 203. –С. 114-118.

5. Идогов В.В. Лечение коров больных гнойным пододерматитом с применением биологически активных сорбентов // Дисс. канд. вет. наук. Ульяновск, 2011. 194 с

6. Карпюк В.В., Ковальчук Ю.В., Дубова О.А., Грищук Г.П. Клинико-лабораторный статус коров, больных гнойным пододерматитом. Актуальные вопросы и пути их решения в ветеринарной хирургии. Материалы Международной научно-практической конференции, посвященной 80-летию со дня рождения профессора Э.И.Веремея. Витебск, ВГАВМ, 2019. –С. 46-48.

7. Лопатин С.В. и Самоловов А.А.. Расчистка копытцев крупного рогатого скота как метод профилактики болезней палца // Сиб. вестн. с.-х. науки, 2009. -№ 3. –С. 72-76.

8. Утеев Р.А. Клинико-морфологическая характеристика и терапия гнойно-некротических процессов в области пальцев у коров голштино-фризской породы. Автореф. дисс...канд. вет. наук. Уфа, 2013. – 18 с.

9. Ховайло Е.В. Влияние двигательной активности на качество копытцевого рога коров. Вопросы нормативно-правового регулирования в ветеринарии. Ежеквартальный информационно-аналитический журнал. № 3. Санкт-Петербург, 2013. –С. 129-130.

BALIQLARNING LIGULYOZI

G.Q.Jaqsilikova., I.E.Sarsenbayev., U.A.Amangeldiyev

Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, chorvachilik va biotexnologiyalar universiteti Nukus filiali

A.I.Dilmanova

Qoraqalpog‘iston qishloq xo‘jaligi va agrotexnologiyalar instituti

Respublikamizda baliqchilik tarmog‘ini qo‘llab-quvvatlash, baliqchilik va baliq ovlash xo‘jaliklari faoliyati samaradorligini oshirish, ushbu sohada yer va suv resurslaridan oqilona va samarali foydalanish hamda intensiv texnologiyalarning keng joriy etilishiga katta e‘tibor qaratilmoqda.

Bugungi kunda baliqchilik xo‘jaliklarida baliqlarni ko‘paytirish va ulardan tayyorlanadigan mahsulotlari sifatining pasayishida gelmintlar asosiy omillardan biri hisoblanadi. Ligulyoz baliqlar o‘rtasida keng tarqalgan baliqchilik sohasiga katta iqtisodiy zarar keltiradi, ko‘p holatlarda ularning nobud bo‘lishiga olib keladi. Shunga ko‘ra, baliqlar organizmida parazitlik qiluvchi gelmintlar tur tarkibini aniqlash va gelmintozlarga qarshi kurash choralarini ishlab chiqish muhim ahamiyat kasb etadi.

Ligulyoz–bu baliqlar sestodozi bo‘lib, kasallikni asosan Ligulidae oilasiga mansub *Ligula intestinalis* cestodasining invazion lichinkasi – plerotserkoidlar keltirib chiqaradi. Plerotserkoid baliqlarning qorin bo‘shlig‘ida parazitlik qilishi tufayli, kasallik ichki organlarning atrofiyasi, bepustlik, ayrim paytlarda qorin devorini yorilishi va baliqlarning nobud bo‘lishi bilan harakterlanadi. Qo‘zg‘atuvchining jinsiy voyaga yetgan shakli turli baliqchi qushlarning ichaklarida parazitlik qiladi.

Qo‘zg‘atuvchi morfologiyasi va biologiyasi. Kasallikni asosiy qo‘zg‘atuvchisi *Ligula intestinalis* cestodasining lichinkalari hisoblanadi.